

Surveying Visual Schemes in Mosul Common Proverbs

Ali Asvadi¹, Mahdi Abroon²

1. Assistant Professor of Department of Arabic Language and Literature, Arabic Literature Group, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Karaj, Iran. E-mail: asvadi@khu.ac.ir

2. Corresponding Author, Ph.D. Candidate Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Human Sciences, Kharazmi University, Hamedan, Iran. E-mail: mahdi.abroon@khu.ac.ir

Article Info

Article Type:

Research Article

Article History:

Received:

26 September 2023

In Revised Form:

9 January 2024

Accepted:

11 January 2024

Published Online:

21 June 2024

Abstract

Human uses language as a tool to communicate with others and expresses his knowledge and requests with that. Every country or culture has its own special language. One of the most eloquent and conceptual ways of transferring language experience and communication is the proverb. This language phenomenon represents a clear vision of its society circumstances whether in cultural, political or historical terms and it is unique in its own kind, especially, if the proverbs be common, because their commonness shows that these wisdoms have been taken from society depths and they have been occasionally modified. Most of these proverbs have been received in visual schemes taken from the human imagination. In other words, human experience is an inseparable part in all of them. The present research has surveyed the visual schemes in Mosul common proverbs represented by George Lakoff and Johnson and it has shown that the represented volumetric schemes by the linguists have been conceived according to the human abstract behavior and attitude and their growth is obvious in Mosul and they have high frequency among the other visual, dynamic and communication schemes and also, in power scheme, the top-down scheme has the least frequency. Most of the focus of Mosul people is on the details of affairs and the scheme of being inhibited which mostly consists of coming to a dead end is considerably visible in Mosul proverbs. In all the schemes, human thought and its physical aspect has a major impact on its metaphysical aspect.

Keywords:

cognitive semantics, metaphor, Visual schemes, Mosul dialect ,Mosul common proverbs.

Cite this The Author(s): Asvadi, A., Abroon, M., (2024). Surveying visual schemes in Mosul common proverbs. Journal of Adab-e-Arabi (Arabic Literature) (Scientific) Vol. 16, No. 1, Serial No. 40- Summer. (1-22).

DOI: [10.22059/jalit.2024.365798.612736](https://doi.org/10.22059/jalit.2024.365798.612736).

Published by: University of Tehran Press

1. Introduction

Humans use language as a means to communicate with others, and every country or culture has its own language. Cognitive linguistics is actually an approach to analyzing the nature of language and it is considered as a tool for organizing, processing, and transmitting information. The most important purpose of language is to communicate and send and receive messages, which has occupied various kinds of knowledge in this era. One of these knowledges is the knowledge of cognitive linguistics. Cognitive linguistics is actually an approach to the analysis of natural languages that considers language as a tool for organizing, processing, and transmitting information. Man's perception of the objects and phenomena around him leads him to conceptualize so that he can conceptualize between these phenomena and his understanding. For this conceptualization, he needs to give physicality to the phenomena in order to give objectivity to the phenomena by means of metaphors and pictorial schemas. Image schemas are formed from conceptual metaphors and represent our experiences in facing various phenomena. From this point of view, the physical shape of our body is directly an influential factor in the way we construct the configuration of our mental concepts. Proverbs are one of the most eloquent and conceptual ways of conveying linguistic experience and communication. This linguistic phenomenon presents a clear mirror of the situation of its society from a cultural, political, or historical perspective, or even a language that is unique in terms of brevity and eloquence, especially if these proverbs are popular; Because its vernacularity shows that these wisdoms have been taken from the heart of the society and it has not been changed much. A proverb expresses the historical roots of a society and its characteristics and has been passed down as a cultural heritage from the distant past. Mostly proverbs are concise and expressive and sometimes complex expressions that show human experiences. Most of these proverbs are derived from human embodiment, in other words, human experience is an integral part of all proverbs. According to his movement, man gives a role to the phenomena around him and considers a kind of movement or mapping for each of them, which is called image schemas in cognitive linguistics. The present research has investigated the image schemas proposed by George Lakoff and Johnson in Mosul folk proverbs. The city of Mosul is one of the important centers of Iraq in the Abbasid, Hamdani, and Ayyubid governments, and the role of the Barmakian family in this city cannot be denied. The geographical location of this city shows that the residents of this city must be familiar with many languages in order to make a living, and as a result, this has also affected their dialect and they have abstracted different schemas from it. Mosuli dialect is one of the different dialects of Iraq, which many writers and scientists consider to be influenced by Persian, Turkish, and Kurdish languages. Because the geographical and strategic location of this city shows that its residents must be familiar with many languages to make a living, and as a result, this has also affected their dialect. "Cognitive linguistics is an approach to the analysis of natural languages that considers language as a tool for organizing, processing, and transmitting information. When the users of a language establish linguistic communication, they process the information they have in a special way and give them a special order and order, and then transfer them to others in the form of linguistic interpretations". (Qaiminia, 2018: 43) Image schemas are formed from conceptual metaphors and represent our experiences in facing various phenomena. "Visual schema is a repetitive and dynamic pattern of our perceptual interactions that gives coherence and structure to our experience" (Asiabadi, 1391: 145).

2. Conclusion

After examining the various topics of this discussion, we analyzed Mosali folk proverbs in visual schemas. In this part, eight image schemas in 2397 Mosali folk proverbs in the mentioned book were examined. According to the limitations of the article, after categorizing the proverbs based on image schemas, those proverbs that had more frequency than other proverbs of the same schema were examined, and two cases were mentioned in each adverb.

The most important results of this study are as follows:

The volume schemas investigated by linguists have been taken based on human behavior and abstract attitude of phenomena. The manifestations of these schemas can be seen in most of Mosul's folk proverbs.

In all schemas, human thought and his physical aspect have a significant impact on his metaphysical aspect. This has led to the formation of various conceptual metaphors in the human mind.

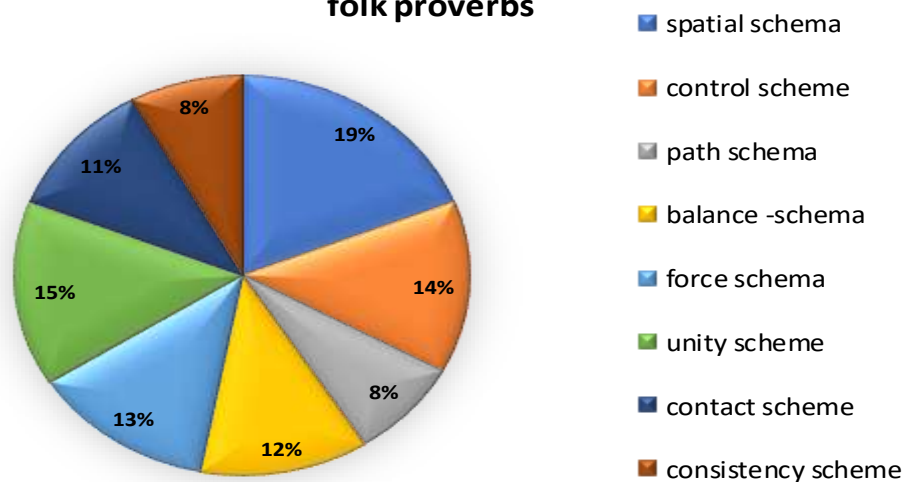
Proverbs are rooted in the heart of the society and are a mirror of the culture and customs of their society. Based on the statistics obtained from this research, it was found that the most frequent in Mosul proverbs belongs to the visual schema "space" with 19% of the proverbs. This scheme is used in all three sections with a foresight clause.

"Motive" schemas make up only 8% of proverbs. This scheme is used with the adverb "necessity of movement and effort" and the reproach of "laziness". This can indicate the sedentary culture of this society.

The schemas "power", "balance" and "relationship" were placed with close frequency to each other. These schemas show the communication of the society and their solidarity in matters such as economic affairs. Because most of the topics imply future vision, standing against adversity and creating a kind of behavioral-economic balance and the need to communicate between affairs.

Based on the statistics obtained from this research, it was found that the image schema of unity with the adverb "part and whole" has occupied 15% of Mosul proverbs after the schema of space, which shows the detail-oriented culture of Mosul society and the attention of this society to the details of affairs.

Figure 1: The frequency of visual schemas in Mosul folk proverbs

بررسی طرحواره‌های تصویری در ضرب‌المثل‌های عامیانه موصلی

علی اسودی^۱، مهدی آبرون^۲

asvadi@khu.ac.ir

mahdi.abroon@khu.ac.ir

۱. دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، ایران. رایانامه:

۲. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، کرج، ایران. رایانامه:

اطلاعات مقاله چکیده

زبان، وسیله‌ای برای ارتباط انسان با دیگران به شمار می‌آید و هر کشور یا فرهنگی زبان خاص خود را دارد. یکی از شیواترین و مفهومی‌ترین راه‌های انتقال تجربه و ارتباط زبانی، ضرب‌المثل‌ها هستند. این پدیده زبانی آینه صافی از اوضاع جامعه خود از منظر فرهنگی، سیاسی و تاریخی ارائه می‌دهد که در نوع خود از حیث کوتاه بودن و بلیغ بودن بی‌نظیر است. به‌ویژه اگر این ضرب‌المثل‌ها عامیانه باشد. عامیانه بودن نشان‌دهنده برگرفته شدن این حکمت‌ها از دل جامعه و کمتر مورد تغییر قرار گرفتن آن‌ها است. بیشتر ضرب‌المثل‌ها برگرفته از زندگی انسان است. به عبارتی دیگر در تمامی مثل‌ها، تجربه بشری جزء لاینفک آن به شمار می‌رود. پژوهش حاضر، با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی هشت طرحواره تصویری مطرح شده توسط «جورج لیکاف» و «جانسون» در ضرب‌المثل‌های عامیانه موصلی پرداخته است. این پژوهش نشان داد که طرحواره‌های حجمی مطرح‌شده توسط زبان‌شناسان با تکیه بر رفتار و نگرش انتزاعی انسان از پدیده‌ها برداشت شده و نمود آن در ضرب‌المثل‌های موصلی مشخص است. از میان طرحواره‌های تصویری، طرحواره فضا با قید دوران‌دیشی بیشترین بسامد را در میان طرحواره‌ها به خود اختصاص داده است. پس از آن، طرحواره اتحاد با قید جزء و کل که نشانگر تمرکز موصلی‌ها بر جزئیات امور است، بیشترین بسامد را در میان دیگر طرحواره‌ها دارد. طرحواره حرکتی نیز درصد کمی را به خود اختصاص داده است که همواره با قید لزوم بر حرکت و تلاش یاد شده است که نشان‌دهنده کم‌تحرك بودن جامعه موردنظر است. در تمامی طرحواره‌ها اندیشه انسان و جنبه فیزیکی او بر جنبه متافیزیکی‌اش تأثیر بسزایی دارد.

نوع مقاله:

علمی-پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۷/۰۴

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۲/۱۰/۱۹

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۱۰/۲۱

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۰۴/۰۱

واژه‌های کلیدی: معناشناسی شناختی، استعاره، طرحواره‌های تصویری، ضرب‌المثل، زبان عامیانه موصلی.

استاد: اسودی، علی؛ آبرون، مهدی؛ (۱۴۰۳). بررسی طرحواره‌های تصویری در ضرب‌المثل‌های عامیانه موصلی. ادب عربی، سال ۱۶، شماره ۲، شماره پیاپی ۴۰، تابستان، (۲۲-۱).

DOI: 10.22059/jalit.2024.365798.612736.

۱. مقدمه

زبان عبارت است از «نظام طرح‌مندی از نشانه‌های آوایی قراردادی که مقید بودن به ساخت، خلاقیت، قشرشکنی دوگانگی ساخت و انتقال فرهنگی از ویژگی‌های عمده آن است» (اچیسون، ۱۳۷۱: ۲۹) زبان، مهم‌ترین وسیله ارتباطی میان انسان‌ها به شمار می‌رود و همواره نقش تعیین‌کننده‌ای در زندگی بشر ایفا کرده است. «نوام چامسکی» (Noam Chomsky) معتقد است «اگر بخواهیم توصیفی ساده و تقریبی از زبان به دست دهیم، می‌توانیم بگوییم که زبان، آوا و معنی را به طریقی به یکدیگر پیوند می‌دهد. تسلط بر زبان در اصل به معنی توانایی درک گفته‌ها و تولید علائمی با تعبیر معنایی هدفمند است» (چامسکی، ۱۳۷۷: ۱۶۳). در نتیجه مهم‌ترین هدف زبان، برقراری ارتباط و ارسال و دریافت پیام است که همین امر در عصر حاضر دانش‌های مختلفی را به خود مشغول کرده است. یکی از این دانش‌ها، دانش زبان‌شناسی به‌ویژه زبان‌شناسی شناختی است. «زبان‌شناسی شناختی در واقع رویکردی به تحلیل زبان‌های طبیعی است که زبان را به‌عنوان ابزاری برای نظم و سامان‌بخشی، پردازش و انتقال اطلاعات در نظر می‌گیرد. وقتی کاربران یک زبان، ارتباط زبانی برقرار می‌کنند، اطلاعاتی را که دارند به‌صورت خاصی پردازش می‌کنند و نظم و سامان ویژه‌ای به آن‌ها می‌دهند و سپس آن‌ها را در قالب تعبیرهای زبانی به دیگران انتقال می‌دهند» (قائم‌نیا، ۱۳۹۸: ۴۳). معناشناسی شناختی چنان‌که از نامش پیداست، معنایی مبتنی بر شناخت و معرفت است که معنای تازه‌ای به واژگان می‌دهد. شناخت بر اساس تجربه بشری به‌وسیله زبان بیان می‌شود و همواره مورد بحث و بررسی انسان‌ها قرار دارد.

زبان‌شناسی شناختی «یک نظریه خاص نیست. بلکه، رویکردی است که مجموعه‌ای مشترک از اصول، مفروضات و دیدگاه‌های راهنما را اتخاذ کرده است که به طیف متنوعی از نظریه‌های مکمل، همپوشانی (و گاهی اوقات رقیب) منجر شده است» (اوانز و گرین، ۲۰۰۶: ۳). تصور انسان از اشیا و پدیده‌های پیرامونش او را به مفهوم‌سازی سوق می‌دهد تا بتواند میان این پدیده‌ها و درک خود مفهوم‌سازی کند. او برای این مفهوم‌سازی نیازمند جسمیت بخشیدن به پدیده‌ها است تا این‌گونه با تصویرسازی به‌وسیله استعاره و طرحواره‌های تصویری به پدیده‌ها عینیت ببخشد. «لیکاف» (Lakoff) و «جانسون» (Mark Johnson) دو تن از سردمداران دانش زبان‌شناسی، کتابی را با عنوان «استعاره‌هایی که با آن‌ها زندگی می‌کنیم» (Metaphors we Live) نگاشتند که در آن به نقش استعاره‌ها در زندگی اشاره کردند. «در ابتدا بر اساس شواهد زبانی دریافتیم که ماهیت بخش عمده‌ای از نظام مفهومی معمول ما استعاری است و راهی برای آغاز شناخت دقیق استعاره‌هایی یافتیم که چگونگی ادراک، چگونگی اندیشیدن و چستی عملکرد ما را تعیین می‌کنند» (لیکاف، جانسون، ۱۳۹۷: ۱۴).

۱-۱. پیشینه پژوهش

در میان پژوهش‌های صورت گرفته، پژوهش‌های زبان‌شناختی ضرب‌المثل‌های عامیانه موصلی بسیار نیستند؛ اما مطالعاتی در زمینه ضرب‌المثل‌های عامیانه عربی در لهجه‌های مختلف صورت

گرفته است که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: ابراهیم جلالی‌پور (۱۳۹۵) پایان‌نامه‌ای را با عنوان «تحقیق و ترجمه امثال عامیانه مصری با محوریت کتاب (الأمثال العربية للمصریین المعاصرین)» نوشته و در آن تنها ضرب‌المثل‌های عامیانه مصری را اعراب‌گذاری، ترجمه، معادل‌یابی کرده و با ضرب‌المثل فارسی از لحاظ مضمون مورد بررسی و تطبیق قرار داده است. محمد پاک‌نژاد، الخاص ویسی، محمود نقی‌زاده (۱۳۹۶) مقاله‌ای را با عنوان «بررسی طرحواره‌های موجود در ضرب‌المثل‌های شمال خوزستان در گویش دزفولی» نوشته‌اند که در آن به کشف ساختار نظام شناختی ضرب‌المثل‌های شمال خوزستان در گویش دزفولی بر اساس طرحواره‌های مشخص‌شده در مدل «گرین» و «ایوانز» که شامل طرحواره فضا، طرحواره حرکتی، طرحواره ظرف (حجم)، نیروی متقابل، طرحواره اتحاد و طرحواره موجودیت است پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیدند که این ضرب‌المثل‌ها با مدل ارائه شده از سوی ایوانز تطابق دارد. سراب نداف‌زاده (۱۳۹۷) پایان‌نامه‌ای با عنوان «بررسی و معادل‌یابی کتاب الأمثال الشعبية فی البصرة اثر عبداللطیف الدلیشی» نوشته است و در آن ضرب‌المثل‌های لهجه بصره را از حیث مضمون مورد بررسی قرار داده و سپس معادل فارسی آن‌ها را ذکر کرده است. پژوهشگر در این پژوهش از دایره ترجمه و تطبیق فراتر نرفته است. شعبان وجیه مخلوف (۱۳۹۹) پایان‌نامه‌ای را با عنوان «بررسی تطبیقی ضرب‌المثل‌های دو کتاب قند و نمک و الأمثال الشامیه» نوشته که موضوع آن بررسی و تطبیق ضرب‌المثل‌های عامیانه تهران و دمشق است. در این پژوهش ساختار ادبیات عامیانه و نقد اجتماعی میان دو کشور نیز مورد بحث قرار گرفته است. ایمان حمادی رجب (۲۰۱۱) مقاله‌ای را با عنوان «الدلالات الاجتماعية فی بعض المصطلحات الموصلية دراسة ميدانية فی مدينة الموصل» نوشته که در آن به بررسی جامعه موصل با توجه به اصطلاحات متداول از این شهر پرداخته است. در این پژوهش، پژوهشگر به صورت میدانی میزان حقیقی بودن این اصطلاحات را مورد بررسی قرار داده است. پیشینه مقاله نشان می‌دهد که تاکنون هیچ‌گونه تحقیقی در رابطه با طرحواره‌های تصویری در ضرب‌المثل‌های عامیانه موصلی صورت نپذیرفته است و این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی طرحواره‌های تصویری موجود در ضرب‌المثل‌های عامیانه موصلی بر اساس کتاب دو جلدی «عبد الخالق خلیل الدباغ» به نام «الأمثال العامية الموصلية» پرداخته است.

۲. طرحواره‌های تصویری

طرحواره‌های تصویری از استعاره‌های مفهومی شکل می‌گیرند و نشان‌دهنده تجربیات ما در مواجهه با پدیده‌های گوناگون هستند. «طرحواره تصویری عبارت است از الگویی تکرار شونده و پویا از تعامل‌های ادراکی ما که به تجربه ما انسجام و ساختار می‌بخشد» (آسیابادی، ۱۳۹۱: ۱۴۵). روان‌شناسان شناختی چنین می‌پندارند که فرایند شناخت در ذهن بر پایه یک طرحواره استوار است که مانند یک شبکه فراهم آمده از ساختارهای آگاهی و دانش، نحوه فعالیت ذهن را تعیین می‌کند. این طرحواره اساساً زمینه‌ای است که برای معنا بخشیدن به تجربه‌ها حوادث شخصی موقعیت‌ها و یا عناصر زبانی لازم است (فتوحی، ۱۳۹۰: ۱۶۱). از منظر این دیدگاه، شکل فیزیکی

بدن به‌طور مستقیم عاملی تأثیرگذار در نحوه ساخت پیکربندی مفاهیم ذهنی است. پاسخ آن‌ها به این پیچیدگی تا حد زیادی به دلیل رابطه محکم بین مفاهیمی است که انسان آن‌ها را به دلیل ماهیت فیزیکی و طبیعت برگرفته از بدن خود به وجود می‌آورد. طرحواره‌های تصویری ساده نیستند و می‌توانند ساختار پیچیده داشته باشند. این طرحواره‌ها زیربنای استعاره مفهومی‌اند و دارای مبدأ، مسیر (نگاشت) و مقصد هستند. طرحواره‌های تصویری با صورت‌های ذهنی یکی نیستند وقتی چشمان خود را می‌بندیم و پدر، مادر یا یکی از دوستانمان را به خاطر می‌آوریم، صورت ذهنی و نه طرحواره تصویری از او داریم. صورت‌های ذهنی محصول فرایند شناختی آگاهانه‌ای هستند که جزئیات بیشتری را نشان می‌دهند و از یادآوری حافظه تصویری پیدا می‌شوند؛ ولی طرحواره‌های تصویری سرشت انتزاعی و کلی دارند و از تجربه بی‌وقفه بدنی پیدا می‌شوند. نمی‌توانیم آن‌ها را صرفاً با بستن چشمان خود به یاد بیاوریم؛ بلکه فعالیت‌های دیگری را هم باید انجام دهیم (قائم‌نیا، ۱۴۰۱: ۶۰-۶۱). طرحواره‌های تصویری که مربوط به امور انتزاعی و نامحسوس هستند، بنا بر نیاز و درک بشری و استعاری به انواع مختلفی همچون طرحواره‌های حرکتی، قدرتی، فضا، اتحاد و ارتباط و همسانی و غیره تقسیم می‌شوند و هرکدام زیرمجموعه خاصی دارند که در این مقاله به آن‌ها پرداخته می‌شود.

۳. ضرب‌المثل

ضرب‌المثل، ریشه تاریخی یک جامعه و ویژگی‌های آن را بیان می‌دارد و از گذشته‌های دور به‌عنوان موروثی فرهنگی سینه‌به‌سینه نقل شده است، اغلب ضرب‌المثل‌ها عباراتی موجز، گویا و گاهی پیچیده هستند که نشان از تجربیات بشر دارند. ضرب‌المثل آن است که عامه و خاصه در لفظ و معنا بپذیرند تا آنجا که در میان یکدیگر شایع شود و در آشکار و نهان آن را به زبان بیاورند و در اطراف خود آن را منتشر کنند و به‌وسیله آن به داستان‌ها برسند و با آن اندوهشان زایل شود. ضرب‌المثل شیواترین حکمت است؛ زیرا مردمان بر آنچه از نظر کیفیت ناقص و مقصر یا از حیث تأثیرگذاری بر دل نشینند اتفاق نظر ندارند (فارابی، ۲۰۰۳: ۱: ۷۴). «در اصطلاح ادبی ابن‌سکیت از ادیبان عرب گفته است که مثل لفظی است که در لفظ مخالف مضروب است. ولی در معنی و مفهوم با آن موافقت دارد. ابراهیم نظام از دانشمندان اهل اعتزال گفته است که در مثل چهار چیز باید جمع باشد: ایجاز لفظ، اصابت معنی، حسن، تشبیه، جودت کنایه. ابوهلال عسکری می‌گوید که مثل هر چند کوتاه و دارای ایجاز است ولی عمل و تأثیر آن همچون سخنی است که بلند و دارای اطناب است» (عظیمی، ۱۳۸۲: ۸). ضرب‌المثل‌های عامیانه در میان ضرب‌المثل‌های رایج از اهمیت خاصی برخوردار هستند؛ زیرا هر آنچه برای ضرب‌المثل ذکر شد، زبان جامعه و فرهنگ خود را نیز حفظ می‌کنند. از منابع ضرب‌المثل عامیانه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: «آنچه از یک داستان عامیانه برداشت شده باشد، آنچه از زبان فصیح یا رایج گرفته شده و گاهی تغییری بر آن وارد آمده، آنچه از کتاب‌های فرهنگی گذشته گرفته شده و آنچه از سرودهای سنتی برداشت شده، آنچه به توصیف دقیق حال درونی انسان یا به طور کل تجربه بشری حاصل شده است، امثال گرفته شده در اثر برخورد فرهنگی و ادیان دیگر» (طاهر و دیگران، ۲۰۱۰: ۲۸).

۴. موصل و فرهنگش

«موصل» شهری در عراق با تاریخچه‌ای پر بار است که جولانگاه عثمانیان، ساسانیان و برمکیان بوده و همچنین یکی از مراکز مهم برخورد فرهنگ‌ها با یکدیگر به شمار می‌آید. درباره شهر موصل در کتاب «معجم البلدان» آمده: «با فتح و کسر حرف صاد: شهری است معروف و بزرگ، یکی از پایه‌های سرزمین اسلام است که در وسعت و عظمت و کثرت خلقت و گستردگی بی‌همتا است. این شهر محل اقامت کاروان‌ها و دروازه عراق و کلید خراسان است و از آن به سوی آذربایجان رهسپار می‌شوند. چه بسیار شنیدم که گویند شهرهای بزرگ دنیا سه هستند: نیشابور چون دروازه مشرق است و دمشق چون دروازه مغرب است و موصل چون هر که به هر کس به هر دو سو رود از آن می‌گذرد، گفته‌اند: این شهر موصل نامیده شد چون جزیره‌العرب و عراق را به هم پیوند می‌داده و گفته شده که چون دو رود دجله و فرات را به هم وصل می‌کرد و گفته شده که میان دو کشور سنجان و حدیثه را وصل می‌کند و گفته می‌شود، پادشاهی که آن را پدید آورده موصل نامیده می‌شده و شهری کهن است» (الحموی، ۱۹۹۵، ۵: ۲۲۳). بدون شک این شهر یکی از مراکز مهم عراق در دولت‌های عباسیان، حمدانیان و اتابکان به شمار می‌آمده است. به‌علاوه نمی‌توان منکر نقش خاندان برمکیان در این شهر بود. تأثیر فرهنگی و زبانی دیگر کشورهای وارد شده به این شهر به‌وضوح در ضرب‌المثل‌های عامیانه این کشور مشاهده می‌شود؛ مانند: «حسن کچل کچل حسن» (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۳۷) که در آن نشان از تأثیر زبان فارسی بر فرهنگ ساکنان موصل مشخص است. همچنین ضرب‌المثل «اتکندغ الدست لقالو قیغ» (همان: ۳۴) که «دست» واژه‌ای فارسی است که شارح و گردآورنده ضرب‌المثل‌ها آن را قابلمه ترجمه کرده، اما در واقع همان معنای فارسی واحدی کامل از هر چیز (معین، ۱۳۶۳، ۲: ۱۵۲۴) را مدنظر دارد. تأثیر فرهنگی حاصل از زبان ترکی و کردی نیز به‌وضوح در مثل‌های موصلی قابل مشاهده است؛ زیرا «فرق مثل با حکمت تصویری در این است که نه‌تنها مانند آن در محیط ادبی اثر خواننده می‌شود و مورد التذاذ قرار می‌گیرد، بلکه به‌طور کلی و بدون ارتباط با هرگونه ادبیات، یا به صورت مستقل از آن بر هر زبانی جاری می‌شود» (زلهاجم، ۱۳۸۱: ۱۶).

۵. گویش موصلی

گویش موصلی از گویش‌های متفاوت کشور عراق به حساب می‌آید که بسیاری از ادیبان و دانشمندان آن را تأثیر پذیرفته از زبان فارسی، ترکی و کردی می‌دانند. در سالی که دولت عباسی آخر سقوط کرد (۶۵۶ هـ) و دولت ایلخانیان (که نزدیک به هشتاد سال در عراق حکومت کرد) ظهور پیدا کرد، نشانه‌های زبان فارسی به دلیل استفاده بسیار و اختلاط ناشی از جنگ در کشور، توسط مستعمران پدیدار گشت که عامه مردم امروزه در عراق از واژه‌های فارسی به دلیل نزدیکی و مجاورتشان با ایرانیان استفاده می‌کنند و بیشتر این تأثیر در دو حرف قاف و کاف مشهود است. «به‌علاوه این لهجه (موصلی) از بسیاری از زبان‌ها مانند آرامی، سریانی، هندی، ترکی، انگلیسی به دلایلی مانند شرایط یا جنگ و یا همسایگی و تبادل فرهنگی و اقتصادی بر حسب نیاز تأثیر پذیرفته است و پس از ایجاد تعادل میان دو زبان به خلق تعابیر جدید که به‌سادگی قابل فهم

باشند، همت بسته است به همین دلیل زبان‌های بیگانه تبدیل به جزئی از زبان عامیانه و یک نگاشت زبانی برای برآورد نیازهای جدید خود شدند» (رجب، ۲۰۱۱: ۷۱). موقعیت جغرافیایی این شهر که در بالا به آن اشاره کردیم نشان می‌دهد که ساکنان آن برای امرار معاش باید با بسیاری از زبان‌ها آشنا باشند که در نتیجه این امر، گویش آن‌ها نیز تغییر کرد؛ اما از ویژگی‌های این گویش باید به موارد زیر اشاره کرد: اصطلاحات عامیانه موصلی از قواعد ثابتی که بتوان همه موارد را با آن تطبیق داد، پیروی نمی‌کنند. ولیکن در برخی موارد خاص می‌توان تفاوت آن‌ها را سنجید: «۱. حرف (ر) را با صدای (غ) تلفظ می‌کنند ۲. کثرت تغییر فتحه به کسره ۳. بی‌توجهی به همزه ۴. جابه‌جایی حروف و حرکات ۵. استفاده از برخی لوازم و اصطلاحات در آغاز کلمات مانند زی، کوی، کن، د» (همان: ۶۴).

این تحقیق به دنبال پاسخگویی به پرسش‌های زیر است:

- طرحواره‌های تصویری به کار رفته در ضرب‌المثل‌های عامیانه موصلی کدامند؟
  - کدام یک از طرحواره‌های تصویری در ضرب‌المثل‌های موصلی بیشترین فراوانی را دارد؟
  - درصد طرحواره‌های تصویری در ضرب‌المثل موصلی به تفکیک چقدر است؟
- با توجه به اینکه ضرب‌المثل‌ها نوعی از رفتار و فرهنگ جامعه خود هستند و همه نوع رفتار و هنجار را در خود جای داده‌اند، بدون شک طرحواره‌های مختلفی را می‌توان در ضرب‌المثل‌های عامیانه موصلی پیدا کرد. موصل از جایگاه مهمی در کشور عراق برخوردار است و مرکزیت اقتصادی این شهر در گذشته، این فرضیه را در ذهن به وجود می‌آورد که طرحواره‌های حرکتی، قدرتی و حجمی، بسامد بالایی در میان دیگر طرحواره‌ها داشته باشند. طرحواره‌های قدرتی، حرکتی و حجمی بیشترین بسامد و طرحواره‌های اتحاد، فضا و همسانی کمترین بسامد را خواهند داشت.

۶. طرحواره‌های تصویری در ضرب‌المثل‌های عامیانه موصلی

پس از بررسی موضوعات مختلف این بحث، باید به تحلیل عینی ضرب‌المثل‌های عامیانه موصلی در طرحواره‌های تصویری پردازیم. در این قسمت هشت طرحواره تصویری در ۲۳۹۷ ضرب‌المثل عامیانه موصلی در کتاب یاد شده، مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به محدودیت مقاله، پس از دسته‌بندی ضرب‌المثل‌ها بر اساس طرحواره‌های تصویری، آن دسته از ضرب‌المثل‌هایی که از بسامد بیشتری نسبت به دیگر ضرب‌المثل‌ها هم طرح خود برخوردار بودند، مورد بررسی قرار گرفتند و در هر قیدی دو مورد ذکر شد.

۱-۶ طرحواره فضا (spatial schema)

فضا در لغت‌نامه دهخدا به معنای جای وسیع و فراخ است (دهخدا، ۱۳۷۷، ۱۵: ۳۵۵) و در اصطلاح آن میزان از توانایی‌های زبان بشری است که به‌وسیله آن می‌توان فضا را تعبیر کرد و موقعیت‌های فضایی را محقق ساخت و جایگاه پدیده‌ها، سخن‌گویان و موقعیت هرکدام را نسبت به فضای آن‌ها مشخص ساخت (العزازی، ۲۰۲۰: ۱۵۲). پیش‌تر اشاره کردیم که تمام استعاره‌ها ریشه در تجربه شخصی ما دارند. این تجربه‌ها در فضای خاصی رخ می‌دهند که نشان‌دهنده

موقعیت آن اتفاق در تجربه ما هستند. این فضاها بر اساس فیزیولوژی بدن انسان طراحی و نام‌گذاری شده‌اند و به موقعیت و ساختار قرارگیری پدیده‌ها در تجربه ما اشاره می‌کنند.

۱-۱-۶ بالا - پائین (Up-Down)

اگر معنایی شعاعی بالا و پایین را به‌دور از جهت آن‌ها بررسی کنیم خواهیم دید که (بالا) شامل معنای بسیاری همچون خوشبختی، پیشرفت و در برابر آن پایین شامل معانی بدبختی، پسرفت و غیره است. پس این تجربه ماست که به این دو واژه معنای مختلفی می‌بخشد که کاملاً از معنای اولیه به دور است. نسبت این دو واژه بر اساس تجربه انسانی معنا پیدا می‌کند.

أرغم أنفک (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۴۲).

/a:rym anfak/

ترجمه: دماغت را به خاک می‌مالم.

شرح: این ضرب‌المثل در مورد خوار و ذلیل کردن فرد مورد نزاع به کار می‌رود. در مورد کسی به کار می‌رود که بخواهد شخصی را مجبور به کاری کند (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۴۲). در این ضرب‌المثل از فعل (أرغم) که معنای آن «خاک است و از آن گویند خداوند دماغش را به خاک بمالد به عبارتی دیگر به خاک بچسباند» (ابن درید، ۱۹۸۸، ۲: ۷۸۱)، استفاده شده است. طرحواره مورد استفاده در این نمونه، نشان از طرحواره پایین دارد که فعل (أرغم) بر آن دلالت دارد.

ارفع القرش الأبيض لليوم الأسود (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۴۲).

/i:rfa: aʔqʁf aʔaʔbjdʔ lljwm aʔa:swa:d/

ترجمه: قران سفید را برای روزگار سیاه کنار بگذار.

شرح: سکه‌های نقره - به صورت عموم پول - را برای روز سیاه (روز حاجت) بردار یا ذخیره کن. این ضرب‌المثل به لزوم ذخیره‌سازی و دوراندیشی اشاره دارد (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۴۲). این ضرب‌المثل به طرحواره بالا ↑ اشاره دارد به این معنا که ذخیره و دوراندیشی به‌عنوان طرحواره بالا معرفی شده و خود واژه (ارفع) نیز این معنا را تقویت بخشیده است. همچنین وجود واژه‌های سیاه‌وسفید و تقابل آن‌ها که مفهوم درآمد خوب برای روز ناخوشایند را دارند نیز نشان از طرحواره بالا و پایین دارد.

۲-۱-۶ عقب - جلو (Front - Back)

استعاره‌های مکانی در طرحواره فضا معنا می‌گیرند و جدای از تجربه‌های روزمره ما نیستند و ریشه در فرهنگ جامعه دارند. شبکه معنایی دو واژه عقب و جلو بسیار است، اما برای درک درست آن بهتر است که معنای این دو واژه را از سیاق وام گیریم. همانند ضرب‌المثل زیر که بیانگر حقیقتی فرهنگی - اقتصادی است:

خبی العسل بجارو حتی تجی أسعارو (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۴۲).

/xa:b aʔasaʔ bdʒra:ru: hta: tdʒj a:saraw/

ترجمه: عسل را در خزینه نگه‌دار تا بر قیمت آن افزوده شود.

شرح: این ضرب‌المثل در مورد احتکار و ذخیره تا زمان افزایش قیمت به کار می‌رود. (الدباغ: همان) به عبارتی در این ضرب‌المثل، فرد مورد نظر از فروشنده می‌خواهد که عسل را در نزد خود احتکار کند تا در آینده (در طرحواره جلو →) آن را به فروش برساند.

زرزور قلد العصفور ضیع المشیتین (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۲۱۷).

/zarzawr qallad alʕsʕfu:r dʕzzj almaʕjtn /

ترجمه: زرزور «سار که پرنده‌ای است بزرگ‌تر از گنجشک و گونه‌ای از آن به رنگ سیاه و گونه‌ی دیگر با نقطه‌های سیاه‌وسفید است» (بستانی، ۱۳۷۵: ۴۵۶). ساری از گنجشک تقلید کرد، هر دو راه رفتن را گم کرد.

شرح: در باب کسی زده می‌شود که از مردم، بدون اندیشه و هیچ چشم‌اندازی تقلید می‌کند و در کار خود باز می‌ماند و دیگر به حالت اول خود به‌راحتی باز نمی‌گردد (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۲۱۷). معادل آن در ضرب‌المثل فارسی، «کلاغ خواست راه رفتن کبک را یاد بگیره، راه رفتن خودش هم یادش رفت» (سهیلی، ۱۳۸۵: ۱۴۷) است. در این ضرب‌المثل طرحواره عقب مورد بررسی قرار گرفته و به یکی از خصوصیت‌های رفتار آدمی اشاره دارد. فردی با تقلید کورکورانه به عقب بازگشتن یعنی به اصل خویشتن برگشتن را ناممکن کرده است.

۳.۱.۶ دور – نزدیک (Near- Far)

طرحواره دور و نزدیک بر اساس فعالیت و موقعیت پدیده‌ها نسبت به شخص مورد نظر تصویر می‌شوند. این امر در تجربیات روزمره ما به صورت‌های گوناگونی همچون دوراندیشی و تفکرات حاکم بر فرهنگ هر ملت معنا می‌یابد. در امثال عامیانه موصلی نمونه مثال‌های بسیاری از این طرحواره هست که به آن‌ها اشاره می‌کنیم.

فرحة شهر کسرة ظهر طول الدهر (الدباغ، ۱۹۵۶، ۲: ۲۹۷).

/farħat jahar kasrat zʕhar tʕwł aldahr/

ترجمه: یک ماه سرخوشی یک عمر کمر شکستگی.

شرح: این ماه همان ماه غسل نزد عروس و داماد است. این ضرب‌المثل درباره مشکلاتی است که عروس و داماد پس از ماه غسل تجربه می‌کنند (همان: ۲۹۷). در این ضرب‌المثل از واژه ماه در برابر تمام عمر استفاده شده است که نشان‌دهنده تقابل نزدیک و دور است. به‌عبارتی دیگر می‌توان این ضرب‌المثل را در موضوع دوراندیشی دانست، زیرا این ضرب‌المثل و طرحواره تصویری آن ریشه در تجربه انسانی، فرهنگی و زناشویی دارد و در قالب نصیحت به جوانان به شکل طرحواره نزدیک (یک ماه غسل) و دور (یک عمر طولانی مدت)، آفت خوشگذرانی گذرا را گوشزد می‌کند.

یا غریب اذکر بلادک (الدباغ، ۱۹۵۶، ۲: ۴۷۲).

/ja: qrajb ʔðkur bla:dak/

ترجمه: ای غریبه، کشورت را یاد کن.

شرح: گویند در گذشته پس از پایان مراسم حج، فردی فریاد می‌زد: ای غریبه‌ها یاد کشورتان بیفتید؛ یعنی هر کس به کشور خود بازگردد (همان: ۴۷۲). در این ضرب‌المثل نیز می‌توان طرحواره دور را دریافت کرد. فرد غریبه در مکان خود (طرحواره نزدیک) به یاد کشور خود که مایل‌ها از او فاصله دارد می‌افتد (طرحواره دور).

نتیجه

طرحواره فضا در ضرب‌المثل‌های موصلی جایگاه ویژه‌ای دارد، تجربه‌های بشری اغلب در فضا رخ می‌دهند و این امر بسامد طرحواره فضا را در ضرب‌المثل‌ها افزایش داده است. تعداد ۴۶۳ ضرب‌المثل در این طرحواره یافت و مورد بررسی قرار گرفت. در این میان، طرحواره فضا با بسامد دور- نزدیک با قید دوراندیشی، بیشتر از دیگر طرحواره‌های فضا به چشم می‌خورد.

۲-۶ طرحواره ظرف (control scheme)

انسان در طول تجربه جسمی و ذهنی خود و در کشمکش با جریان‌ها و رویدادهای مختلف همواره در مکان و زمان قرار دارد. هیچ تجربه‌ای در خارج از این چهارچوب مشخص صورت نمی‌گیرد. ظرف‌های مختلف در تجربه‌های روزمره وی تأثیر بسزایی می‌گذارد.

۱-۲-۶ حجم (containment schema)

جانسون و لیکاف معتقدند، تجربه‌ای که انسان از وجود فیزیکی خود مبنی بر اشغال بخشی از فضا دارد، درک مفهوم انتزاعی «حجم» را برای او امکان‌پذیر می‌سازد، پس انسان می‌تواند خود را مطروف ظرف تخت، اتاق، خانه و مکان‌هایی که دارای حجم بوده و می‌تواند نوعی ظرف تلقی شود بیندارد و این تجربه فیزیکی را به مفاهیم دیگری که به لحاظ جوهری یا مفهومی حجم ناپذیرند، بسط دهد. در نتیجه طرحواره‌های انتزاعی‌ای از احجام فیزیکی در ذهن خود پدید آورد (آسیا بادی و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۴۷). در ضرب‌المثل‌های موصلی نیز اهمیت این طرحواره به‌وضوح مشاهده می‌شود:

لله يجعل بیتک وسخ وشغبتک فارغة (الدباغ، ۱۹۵۶، ۲: ۵۲۳).

/aʔa:h ajdʒa:ʔ bjtk wasx u: ʃyʔtk fa:ryt/

ترجمه: خدا خانه‌ات را کثیف و آب کوزه‌ات را خالی کند.

شرح: یعنی فرزند بسیار داشته باشی؛ زیرا اگر فرزندان بسیار باشند، خانه کثیف شده و اندک آبی هم نخواهی داشت. این ضرب‌المثل به‌عنوان دعای خیر زده می‌شود (همان: ۵۲۳). در این ضرب‌المثل، خانه و کوزه به‌عنوان ظرف برای کثرت و افزایش رزق‌وروزی استفاده شده‌اند. کثیف‌بودن و حجم این دو ظرف نشانه شادی، سرخوشی و زندگی پرشور در نظر گرفته شده است.

بیت السبع لابد بینو عظم (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۱۳۴).

/bitalsabʕfa:budbajnawʕazʕum/

ترجمه: در خانه شیر حتماً استخوان پیدا می‌کنی.

شرح: این ضرب‌المثل در مورد ترس انسان و بزرگی شخصی که بر وی رجوع می‌کند، زده می‌شود. در این ضرب‌المثل، خانه شیر (حجم) به‌عنوان مرکز قدرت در نظر گرفته شده است.

۲-۲-۶ پر - خالی (full-empty)

در طرحواره‌های تصویری، ظرف نشان از محلی است که به قرار گرفتن حجمی درون آن اشاره دارد. محل جای حلول، فرود آمد نگاه، جا و مکان (معین، ۱۳۶۳، ۳: ۳۹۲۰) است. پس جایی که مکان نامیده می‌شود، به‌ناچار باید حجمی را در خود جای دهد، حتی اگر این حجم خود پوچی

باشد. در این طرحواره بنا بر تجربه انسانی، طرحواره‌های پر و خالی مورد بررسی قرار می‌گیرند که بارزترین نمونه آن در زبان فارسی، دل خالی کردن (دهخدا، ۱۳۹۱، ۱: ۱۰۲۳) است. اما نمونه‌های این طرحواره در ضرب‌المثل موصلی:

البطن بستان (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۱۱۳).

/albatʰn bawstan/

ترجمه: شکم بوستان است.

شرح: این ضرب‌المثل به شکم مادر اشاره دارد که در شکمش پسر یا دختر، خواه زیبا یا زشت، خوب یا بد را حمل می‌کند (همان: ۱۱۳). در این ضرب‌المثل از طرحواره پر استفاده شده و شکم ظرف است و بوستان که شامل انواع صفات و جنسیت‌ها است، مظلوف قرار گرفته است.

ایمید ایدوا بجیبو تطالع بذاک الجنب (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۹۴).

/ajmd i: idaw bdzjbawttʰfʰbða: kldʒnb/

ترجمه: دستش را در جیبش که می‌برد از آن طرف خارج می‌شود.

شرح: کنایه از بی‌پولی مردی است که جیبش پاره شده است (همان: ۹۴). در این مثل نیز ظرف دست و مظلوف جیب خالی مرد است. این امر نشان از حجمی دارد که مکان را پر کرده. در این مثال (جیب) یعنی ظرف از (هیچ) یعنی مظلوف پر شده است.

جمع‌بندی

این طرحواره در ۴۱۹ ضرب‌المثل از ضرب‌المثل‌های عامیانه موصلی پیدا و بررسی شد که بر اساس آن ضرب‌المثل‌هایی که طرحواره حجمی را نشان می‌دادند، بسامد بالایی داشتند.

۳-۶. طرحواره حرکتی (path schema)

طرحواره حرکتی شامل تصورات انسان از حرکت خود و مجسم کردن حرکت پدیده‌های پیرامونش است. جانسون معتقد است: «حرکت انسان و مشاهده حرکت سایر پدیده‌های متحرک، تجربه‌ای در اختیار انسان قرار داده تا طرحواره‌ای انتزاعی از این حرکت فیزیکی در ذهن خود پدید آورد. حرکت متضمن گذر زمان است؛ بنابراین رسیدن از نقطه (A) به (B) نیازمند زمانی است که می‌تواند به صورت صریح یا ضمنی در طرحواره حرکتی مطرح باشد» (لیکاف، جانسون، ۱۳۹۷: ۵۷). در این طرحواره سیر حرکتی مورد بررسی قرار می‌گیرد. این طرحواره، نشان دهنده تکاپوی انسانی برای رسیدن به امری است. در مثال‌های زیر، چند ضرب‌المثل موصلی در طرحواره حرکتی را مورد بررسی قرار می‌دهیم:

کل اکل الجمال وقوم قبل الرجال (الدباغ، ۱۹۵۶، ۲: ۳۳۰).

/ku: l akʰlʰldʒmʰ aw qwm qbl lrdʒa: t/

ترجمه: همچون شتران بخور و پیش از مردان برخیز.

شرح: در گذشته موصلیان حتی در مهمانی‌ها غذا را تندتند می‌خوردند تا افراد دیگری بر روی سفره بنشینند و غذا بخورند (همان: ۳۳۰). در این ضرب‌المثل به ضرورت پایان دادن غذا به سرعت اشاره می‌شود. فرهنگ موصلی به این طرحواره حرکتی با قید ضرورت و سرعت دادن معنا بخشیده است.

اشتغل العید والأحد ولا تتعاز أحد (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۴۸).

/ʔ ftɣl lʔjd wl aħa:d awla tazaz a:ħad/

ترجمه: روزهای عید و یکشنبه (روزهای تعطیل) کار کن و نیازمند کسی نباش. شرح: این ضرب‌المثل درباره وجود کار در صورت نیازمندی در روزهای یکشنبه و اعیاد اشاره دارد (همان: ۴۸). در این ضرب‌المثل به فرد نیازمند نصیحت شده که در صورت نیازمندی، دست خود را برابر کسی دراز نکند و به جای آن در روزهای تعطیل (روز عید و یکشنبه‌ها که مختص آیین مسیحیت است) به حرکت و کار بپردازد. پس از دین اسلام، آیین مسیحیت یکی از بزرگ‌ترین پیروان را در عراق به خود اختصاص می‌دهد و مرکز اجتماع پیروان این آیین عمدتاً در موصل و چند شهر عراق است. «مسیحیان روز یکشنبه را برای ادای عبادت‌ها و آیین خود در داخل کلیسا تعطیل رسمی اعلام کردند. مسیحیان در اغلب مناطق عراق از جمله شهرستان‌های: (بغداد، بصره، موصل، کرکوک و اربیل) ساکن هستند» (ناجی، ۲۰۱۵: ۳۶). این طرحواره حرکتی دربردارنده قید حرکت و استقامت و بی‌نیازی است.

جمع‌بندی

طرحواره حرکتی در ۱۸۷ ضرب‌المثل با قید سرعت، لزوم بر حرکت، دوری از اتلاف وقت و غنیمت‌شماردن فرصت‌ها ذکر شده است. این طرحواره به کم‌تحرك‌بودن جامعه با قید ایجاد رغبت برای کار و حرکت اشاره دارد.

۴-۶. طرحواره تعادل (توازن) (Balance)

انسان‌ها از واژه تعادل، تصویری را در ذهن خود دارند. برای مثال برخی راه رفتن روی طناب و امور دیگر را در زمره تعادل معنا می‌کنند. حال انسان با قدرت ذهن خود، روابط تعادل را به پدیده‌های اطراف خود سرایت می‌دهد. برای مثال می‌توان به این ضرب‌المثل‌ها اشاره کرد: هر جا خرس است، جای ترس است (دهخدا، ۱۳۹۱، ۲: ۲۰۳۵) یا هرچه را باد آور، بادش برد (همان: ۲۰۴۱). نکته قابل توجه آنکه، بیشتر امثال این طرحواره با واژه «هر» آغاز می‌شود؛ اما نکته اینجاست که این طرحواره‌های ذهنی، نوعی تعادل یا توازن را در ذهن به وجود می‌آورد که نمونه‌های آن در ضرب‌المثل‌های موصلی قابل مشاهده است.

إذا دخلت بلدة أهلها عور غمض عين الوحدي (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۳۵).

/ʔða daxalt baldah ahlwha awr ɣmwdʔɣ jnalwahda/

ترجمه: اگر وارد شهری شدی که ساکنانش تک‌چشم بودند، تو نیز یک چشمت را ببند. شرح: این مثل در لزوم همانند شدن با افرادی است که با آن‌ها زندگی می‌کنیم (همان: ۳۵). این ضرب‌المثل یکی از نمونه‌های عالی برای طرحواره تعادل به شمار می‌رود؛ زیرا تعادل را با «همرنگ جماعت شدن» فردی در یک جامعه تک چشم به تصویر کشیده است.

إذا عزوك انعز، لا تمشی وتنهز (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۳۵).

/eza azzok enaz wa la temshi wa tenhaz/

ترجمه: اگر عزیزت داشتند خود را عزیز بدار، نه آنکه اهمیت ندهی و مغرور شوی. شرح: این مثل برای کسی زده می‌شود که در نزد قوم خود دارای منزلت است و همه به او احترام می‌گذارند اما او از احترام آنها سوءاستفاده می‌کند (همان: ۳۵). در این ضرب‌المثل میان عزت و

تکبر نوعی تعادل ایجاد شده است. هنگامی که فردی را محترم می‌شمارند، فرد نیز باید خود را محترم شماره و مغرور نشود.

جمع‌بندی

طرحواره تعادل در ضرب‌المثل‌های موصلی با قید نتیجه به کار رفته‌اند. به عبارتی هر کنشی در نتیجه کنش دیگری رخ می‌دهد. این طرحواره در ۲۸۴ ضرب‌المثل یافت و مورد بررسی قرار گرفت.

۵-۶. طرحواره قدرتی (force schema)

انسان در دنیای خود با مشکلات بسیاری روبه‌رو می‌شود که به فراخور آن برای برون رفت از مشکلات دست به اقدامات بسیاری می‌زند. این راهکارها به ذهنیت و تجربه انسان‌ها بازمی‌گردد و در زبان ما در موقعیت‌های مختلف باز تعریف می‌شود. این طرحواره‌ها را طرحواره‌های قدرتی می‌نامند.

۱-۵-۶. نیروی متقابل (counter force)

گاهی انسان در تجربه روزمره خود با اتفاقاتی روبه‌رو می‌شود که عبور از آنها برایش سخت خواهد بود. این سد معمولاً در مواجهه فرد با مشکلات و تلاش او برای عبور از آن تشکیل می‌شود. این طرحواره را نیروی متقابل می‌خوانند زیرا فرد را مجبور به بازگشت یا مبارزه می‌کند.

الما حظی ابأول صباتوا انكسر منجلو والوقت فاتوا (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۷۵).

/iħma hadʕa ebawal sʕabatw inksar mandʒw walwqt fatw./

الْمِنْجَلُ: آنچه با آن گیاه و خوشه‌های گندم را چینند (داس) (حمیری، ۱۴۲۰، ۱۰: ۶۴۹۳).

ترجمه: آن کس که از ابتدای جوانی‌اش بهره نبرد، داسش شکسته و دیگر کار از کارش گذشته است.

شرح: این ضرب‌المثل به اهمیت بهره بردن از فرصت‌ها در ابتدای آن‌ها اشاره دارد (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۷۵). همان‌گونه که از معنای معنوی این مثل می‌توان دریافت، سالخوردگی و ناتوانی مانند سدی در برابر شخص ایستاده و به افراد اجازه استفاده از نیرویی که در جوانی از آن بهره می‌برد را نمی‌دهد.

إذا صار لك شغل عند الكلب، قَلُوْ اَغَاتِي (الدباغ، ۱۹۵۶، ۲: ۴۷۴).

/iða sʕarək fyħ end alkalb qwllaw a:ɣatj./

ترجمه: اگر کارت به سگ افتاد، به او بگو سرور من.

شرح: این ضرب‌المثل در باب مدارا با کسی زده می‌شود که مصلحتی نزد او داریم (همان: ۴۷۴). در این ضرب‌المثل نیروی متقابل همان روبرو شدن با سگ است. به‌طور طبیعی انسان به سگ چنین احترامی نمی‌گذارد، اما احساس نیاز و نیروی متقابل سگ که کنایه از انسان ناهل است، فرد را مجبور به چنین رفتار محترمانه‌ای با وی کرده است.

۲.۵.۶. توانایی (enablement schema)

هر بشری در دنیای خلقت، توانایی بالقوه و بالفعلی دارد. در واقع این توانایی‌هاست که او را از دیگران متمایز می‌سازد. بنا بر تجربه، هر انسانی به توانایی‌های خود پی برده و بر اساس همان‌ها به خود هویت بخشیده است. هیچ انسانی نمی‌تواند تمام آب دریا را بکشد و بنوشد، اما می‌تواند

به اندازه توان خود این کار را انجام دهد. همین امر پدیده‌ای به نام طرحواره توانایی را در ذهن انسان پدید می‌آورد که بر اساس آن، توانایی را به پدیده‌های اطراف خود منتقل می‌کند.
الما تقن بدوکها ما هی مرا (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۸۰).

/ilma tefann bdu:kha ma:hi:mara:./

ترجمه: آن کس که با دوک خود هنرنمایی نکند، زن نیست.
شرح: این ضرب‌المثل به لزوم کسب توانایی اشاره دارد. این مثل در باب کسی زده می‌شود که باید در کار خود، خودکفا شود و خودش کار خودش را بر عهده گیرد (همان: ۸۰) طرحواره توانایی در این مثال با قید خودکفایی به کار رفته است.
شیل من غضه خلی علی طوله (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۲۳۹).

/ʃi:l mn ʕyda xalli: ala: tʔwla:./

ترجمه: از عرضش بردار و بر طولش قرار ده.
شرح: این ضرب‌المثل در باب اصلاح امور با اندیشه و حکمت اشاره دارد (همان: ۲۳۹). در این ضرب‌المثل به طرحواره توانایی انسان با قید اصلاح کارها اشاره شده است.

۳-۵-۶ جذب (attraction)

از دیگر طرحواره‌های قدرتی، طرحواره جذب است که برگرفته از تجربیات انسان در باب جذب شیء به شیء دیگر دریافت می‌شود. این طرحواره به صورت‌های مختلفی همچون جذب عاشق به معشوق و جذب پدیده‌های فیزیکی و متافیزیکی به زندگی اشاره دارد. می‌توان نشان جذب را در امور مختلف مشاهده کرد؛ اما در ضرب‌المثل موصلی:
خذی الفقیر ونامی علی الحصیر (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۲۳۹).

/xawdi alfqjr wa namj ʕlaalhasʕi:r./

ترجمه: با مرد فقیر ازدواج کن و بر روی حصیر بخواب.
شرح: این ضرب‌المثل درباره آسودگی ناشی از ازدواج با مرد فقیر زده می‌شود؛ زیرا ثروت و زیبایی از بین می‌رود، اما اخلاق خوب باقی می‌ماند (همان: ۲۳۹). همان‌طور که از فعل (خذی) به معنای گرفتن مشخص است، این ضرب‌المثل به طرحواره جذب با قید خوشبختی اشاره دارد.
من کثرة کلامو قل احترامو (الدباغ، ۱۹۵۶، ۲: ۴۳۶).

/mn kθrt kaʕa:mo qal ehTramo./

ترجمه: از صحبت زیادش، احترامش کم شد.
همان‌گونه که مشخص است فرد زیاده‌گو با سخنان بسیار خود بی‌احترامی را برای خود جذب کرده است. در این ضرب‌المثل از قید آموزشی اخلاقی به همراه طرحواره جذب (بی‌احترامی) استفاده شده است.

۴-۵-۶ انسداد (blocking)

همه انسان‌ها بارها در مسیر خود با مشکلاتی روبه‌رو شده‌اند که در برابر آن‌ها سد بزرگی را تشکیل داده است. این سدها معمولاً قابل عبور نیستند و برخی نیز قابل عبورند، اما سخن ما در اینجا درباره غیر قابل عبور بودن است.
جا اید من خلف واید من قدام (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۱۴۲).

/dʒa:i:d mn xlf aw i:d mn qdam:./

ترجمه: دست از پا درازتر بازگشت.

شرح: درباره کسی است که با ناامیدی از کاری باز می‌گردد (همان: ۱۸۵). در این ضرب‌المثل فضای بسته و انسداد با ویژگی‌های انسانی به چشم می‌خورد. این ضرب‌المثل به طرحواره انسداد و بی‌نتیجه بودن تلاش اشاره دارد. می‌توان ادعا کرد که دعاهای منفی در حق دیگری و ناامیدی‌ها به نوعی، بیشتر طرحواره‌های انسداد را به خود اختصاص می‌دهند.
عبالو خلف التل زیبب (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۲۶۴).

/ʕbalw xlf etal zbi:b/

ترجمه: گمان کرده پشت خاکریز شراب است.

شرح: در باب فردی زده می‌شود که گمان می‌برد که کار خیری انجام می‌دهد، اما ناامید می‌شود (همان: ۲۶۴). در این ضرب‌المثل به طرحواره انسداد با قید ناامیدی در اثر تلاش برای رسیدن اشاره شده است. به طوری که فرد به پشت خاکریز به بهانه رسیدن به شراب حمله‌ور می‌شود، اما هیچ چیزی را در آنجا نمی‌یابد.

جمع‌بندی

برخی از طرحواره‌های قدرتی در ضرب‌المثل‌های موصلی با طرحواره حرکتی همسانی دارند و بیشتر به شکست یا انسداد یا جذب در حین حرکت اشاره دارند. تعداد ۳۲۲ ضرب‌المثل در این طرحواره یافت و مورد بررسی قرار گرفت.

۶-۶ طرحواره اتحاد (unity scheme)

انسان در تجربه روزمره درمی‌یابد که برخی پدیده‌ها و کنش‌ها دنباله‌رو یکدیگر هستند. این پدیده‌ها تعریفی درخور دارند که با همراهی یکدیگر می‌توانند معنا را به وجود آورند. این اتحادها می‌تواند عینی، مانند اتحاد چند نیروی نظامی با یکدیگر و یا انتزاعی، برگرفته از تصورات عینی ما باشد.

۱- ۶- ۶- اتحاد (unity)

همان‌گونه که ذکر کردیم، تصورات انتزاعی ما در قالب طرحواره‌های اتحاد برگرفته از متلازم بودن دو یا چند امر با یکدیگر است. نمونه‌هایی از آن را در ضرب‌المثل‌های موصلی ذکر می‌کنیم: ابن فراش و غطا (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۱۹).

/ibn fraʃ waytʔa:./

ترجمه: فرزند لحاف و توشک است.

شرح: این ضرب‌المثل در مورد کسی زده می‌شود که از او چیزی جز خوبی و عمل خیر سر نمی‌زند (همان: ۱۹). به عبارتی این مثل در باب حلال‌زاده بودن فرد زده می‌شود و همان‌طور که از دو واژه لحاف و دوشک مشخص است، این دو پدیده با یکدیگر موافق و در یک راستا قرار دارند. طرحواره اتحاد با قید حلال‌زاده بودن در این مثل به کار رفته است. هم نان وهم درمان (الدباغ، ۱۹۵۶، ۲: ۴۶۱).

/hamna:nwa hamdrma:n./

ترجمه: هم نان است و هم درمان.

شرح: این ضرب‌المثل در باب جمع میان دو فایده زده می‌شود (همان: ۴۶۱). در این مثال علاوه بر تشابه برخی حروف، شاهد اتحاد نان و درمان برای بیان قید فایده هستیم.

۲- ۶- ۶- جزء و کل (part- whole)

یکی دیگر از طرحواره‌های مورد استفاده در زبان روزمره و خاصه در ادبیات، طرحواره جزء و کل است. این طرحواره را می‌توان در زمره بلاغت دانست و به شکل دقیق در مجاز مرسل، در این طرحواره کل یک شیء برای ذکر جزء و یک جزء برای ذکر کل به کار می‌رود؛ مانند مثال معروف «نشر الحاکم عیونه فی المدینة» که منظور جاسوسان است و چشم بخشی از ابزار جاسوسی است. نمونه‌های ضرب‌المثل موصلی در این باره: جتو من اذنو یچی کلو (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۱۴۹).

/dʒɔw mn ezno i:dʒɔ kullu:./

ترجمه: از گوشش بکشی، همه‌اش می‌آید.

شرح: در این ضرب‌المثل جزء (گوش) اراده شده و همه فرد قصد شده است. در این مثل از طرحواره جزء یعنی گوش و کل یعنی همه جسم آن فرد با قید اطاعت استفاده شده است. دخل غاسو بالخفج (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۱۹۱).

/daxaʃ ɣasu blxadʒɔ./

ترجمه: سرش را در خورجین فرو برد.

شرح: این ضرب‌المثل درباره کسی زده می‌شود که وارد کاری می‌شود که در آن خیری نیست (همان: ۱۹۱). در این ضرب‌المثل، واژه (سر) به عنوان جزء بیان شده و کل انسان قصد شده است. آنچه در این بخش قابل توجه است تعداد بالای ضرب‌المثل‌های جزء به کل نسبت به ضرب‌المثل‌های کل به جزء است و حتی می‌توان ادعا کرد که طرحواره کل به جزء در ضرب‌المثل‌های عامیانه موصلی معدوم است.

جمع‌بندی

طرحواره اتحاد در ضرب‌المثل‌های موصلی در ۳۵۹ ضرب‌المثل یافت شد و همان‌طور که پیداست بسامد این طرحواره با قید جزء و کل نسبت به اتحاد بیشتر است.

۷- ۶. طرحواره ارتباط (contact scheme)

یکی از خصوصیت‌های مهم انسان ارتباط است، ارتباط به انسان موجودیت می‌بخشد و برای او یک امر حیاتی به شمار می‌آید. ارتباط پدیده‌ها با یکدیگر باعث شده تا طرحواره ارتباط میان پدیده‌ها او را به‌سوی ایجاد ارتباطات انتزاعی بکشاند. به‌عنوان مثال، ارتباط کارفرما با کارگر و ارتباط مادر با فرزند همه به‌صورت انتزاعی و با قیدهای مختلفی همچون شغل، عاطفه غیره در ذهن انسان قابل تصور است.

اتذوب الثلج وتبان الأوساخ (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۱۸).

/itðawb aθaladz watban alau:sax./

ترجمه: برف‌ها آب می‌شود و کثیفی‌ها نمایان می‌شود.

شرح: در این ضرب‌المثل، طرحواره ارتباط میان آب شدن برف‌ها و برآمدن اشیاء پنهان شده در زیر برف استفاده شده است. این مثال کنایه از آشکار شدن کارهای نهان (نادرست) دارد.

مات بابا وانطش الدقیق (الدباغ، ۱۹۵۶، ۲: ۳۹۴)

/ma:tba:ba:awntʔafaldaqi:q/

ترجمه: پدر مُرد و آرد پاشیده شد.

شرح: در این ضرب‌المثل از طرحواره ارتباط برای بیان مرگ پدر خانه استفاده شده است. فوت پدر یک خانواده باعث گسیخته شدن خانواده و از هم پاشیدن آن می‌شود. همچنین می‌توان از این ضرب‌المثل این‌گونه برداشت کرد که بر اثر فوت پدر، نعمت زایل می‌شود.

جمع‌بندی

در میان ضرب‌المثل‌های بررسی شده، تعداد ۲۶۹ ضرب‌المثل با طرحواره ارتباط مطابقت داشتند و همه با قید نتیجه‌گیری و عکس‌العمل ذکر شده‌اند.

۸- ۶. طرحواره همسانی (consistency scheme)

بدون شک ارتباطات انسان با پدیده‌ها باعث درک بهتر او از مشابهت و همانندی آن‌ها در امور مختلف با یکدیگر می‌شود و مفاهیم انتزاعی را در ذهن او ایجاد می‌کند. نمونه‌های این طرحواره در ضرب‌المثل‌های موصلی عبارت است از:

حسن کچل کچل حسن (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۱۶۲).

/hassan kadʒal kadʒal hassan./

شرح: این ضرب‌المثل که فارسی بودن آن بسیار روشن است، نشان از همسانی دو پدیده با یکدیگر باوجود اختلاف واژگانی دارد. طرحواره همسانی در این ضرب‌المثل با قید همانندی به کار رفته است.

راج الأخضر بسر الیابس (الدباغ، ۱۹۵۶، ۱: ۱۶۲).

/raħ alaxdʕar be sʕr alajabaj./

ترجمه: تر و خشک با هم رفت، سبز به قیمت خشک رفت (همان: ۱۶۲). این ضرب‌المثل به تساوی و یکسان بودن سره و ناسره اشاره دارد.

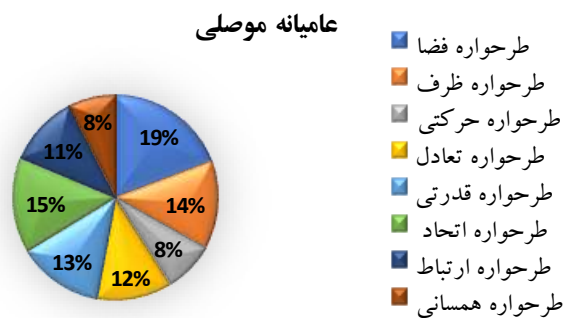
شرح: طرحواره همسانی تر و خشک با یکدیگر به کار رفته است و نشان از همانندی یکدیگر دارد. به عبارتی دیگر، آنچه در کمال بوده به حد تساوی با یک پدیده ضعیف همسان شده است.

جمع‌بندی

در بررسی طرحواره همسانی در ضرب‌المثل‌های عامیانه موصلی، تعداد ۱۷۹ ضرب‌المثل متناسب با این طرحواره مورد بررسی قرار گرفت و به این نتیجه دست‌یافتیم که طرحواره همسانی، همواره با قید برابری و هم‌ترازی (در شغل یا شخصیت یا نتیجه) بیان شده است.

پس از بررسی همه طرحواره‌های تصویری در ضرب‌المثل‌های عامیانه موصلی، آماری از کثرت استفاده این طرحواره‌ها در منبع مورد مطالعه ارائه می‌شود:

شکل ۱: فراوانی طرحواره‌های تصویری در ضرب‌المثل‌های

۷. نتیجه

در این مقاله طرحواره‌های تصویری ارائه شده از سوی «جانسون» و «لیکاف» در ۲۳۹۷ ضرب‌المثل عامیانه موصلی مورد بررسی قرار گرفت. مشخص شد که می‌توان طرحواره‌های تصویری ارائه شده را در گویش عامیانه موصلی مورد بررسی قرار داد. مهم‌ترین نتایج به دست آمده این بررسی به شرح زیر است:

طرحواره‌های حجمی مورد بررسی از سوی زبان‌شناسان با تکیه بر رفتار و نگرش انتزاعی انسان از پدیده‌ها برداشت شده است. نمودهای این طرحواره‌ها در بیشتر ضرب‌المثل‌های عامیانه موصلی قابل مشاهده است.

در تمامی طرحواره‌ها، اندیشه انسان و جنبه فیزیکی او بر جنبه متافیزیکی‌اش تأثیر بسزایی دارد. این امر موجب شکل‌گیری استعاره‌های مفهومی مختلفی در ذهن بشر شده است.

ضرب‌المثل‌ها ریشه در دل جامعه دارد و آینه فرهنگ‌ها و آداب و رسوم جامعه خود هستند. بر اساس آمار حاصل از این پژوهش مشخص شد که بیشترین فراوانی در ضرب‌المثل‌های موصلی متعلق به طرحواره تصویری «فضا» با اختصاص ۱۹ درصد از ضرب‌المثل‌ها است. این طرحواره در هر سه بخش خود با قید دوراندیشی به کار رفته است.

طرحواره‌های «حرکتی» تنها ۸ درصد از ضرب‌المثل‌ها را تشکیل می‌دهد. این طرحواره با قید «لزوم بر حرکت و تلاش» و ملامت «تنبلی» به کار رفته است. این امر می‌تواند نشان‌دهنده فرهنگ کم‌تحرک بودن این جامعه باشد.

طرحواره‌های «قدرتی»، «تعادل» و «ارتباط» با بسامدی نزدیک به یکدیگر قرار گرفتند. این طرحواره‌ها نشان‌دهنده ارتباطات جامعه و همبستگی آنان در امور مانند امور اقتصادی است. چراکه بیشتر موضوعات به آینده‌نگری، ایستادگی در برابر ناملایمات و ایجاد نوعی تعادل رفتاری - اقتصادی و لزوم ارتباط میان امور دلالت دارد.

بر اساس آمار حاصل از این پژوهش مشخص شد، طرحواره تصویری اتحاد با قید «جزء و کل» ۱۵ درصد ضرب‌المثل‌های موصلی را پس از طرحواره فضا به خود اختصاص داده است که این امر نشان‌دهنده فرهنگ جزئی‌نگرانه جامعه موصل و دقت این جامعه به جزئیات امور است.

منابع

- ابن درید، محمد بن حسن (۱۹۸۸)، *جمهرة اللغة*، بیروت، دار العلم للمالین.
- الغزالی، ابوبکر (۲۰۲۰)، *اللغة والمنطق - دراسة في البناء والتأصيل*، القاهرة، دار عالم الكتب الحديث.
- اچیتون، جین (۱۳۷۱)، *مبانی زبان‌شناسی*، ترجمه محمد فائز، تهران، نگاه.
- بستانی، فواد افرام (۱۳۷۵)، *فرهنگ ابجدی*، ترجمه رضا مهیار، چاپ دوم، تهران، اسلامی.
- پاک‌نژاد، محمد، الخاص، نقی زاده (۱۳۹۶)، «بررسی طرح‌واره‌های موجود در ضرب‌المثل‌های شمال خوزستان در گویش دزفولی»، *مجله زبان پژوهی*، دوره ۹، شماره ۲۴، صفحه ۱۱۱-۱۳۸.
- لیکاف، جورج، جانسون (۱۳۹۷)، *استعاره‌هایی که با آن‌ها زندگی می‌کنیم*، ترجمه هاجر آقا ابراهیمی، چ ۳، تهران، نشر علمی.
- چامسکی، نوام (۱۳۷۷)، *زبان و ذهن*، ترجمه کوروش صفوی، تهران، هرمس.
- الحمیری، نشوان بن سعید (۱۴۲۰)، *شمس العلوم ودواء کلام العرب من الکلم، دمشق*، دار الفکر.
- دباغ، عبدالخالق خلیل (۱۹۵۶)، *معجم امثال موصل العامیه*، موصل، دار الطباعة الهدف.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۹۱)، *امثال و حکم*، تهران، دانشگاه تهران.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۹۹)، «موسسه لغت‌نامه دهخدا و مرکز بین‌المللی آموزش زبان فارسی دانشگاه تهران»، نسخه دیجیتال، <https://dehkhoda.ut.ac.ir>
- رجب، ایمان حمادی (۲۰۱۱)، *الدلالات الاجتماعية في بعض المصطلحات الموصلية دراسة ميدانية في مدينة الموصل*، مجلة دراسات موصلية، العدد ۳۴، صص ۶۱-۹۴.
- زلهایم، رودولف (۱۳۸۱)، *امثال کهن عربی*، ترجمه احمد شفیعیها، تهران، نشر دانشگاهی.
- فارابی، ابو ابراهیم اسحاق (۲۰۰۳)، *دیوان الأدب*، تحقیق احمد مختار عمر، قاهره، دار الشعب.
- فتوحی، محمود (۱۳۹۰)، *سبک‌شناسی نظریه‌ها، رویکردها و روش‌ها*، تهران، سخن.
- قائم‌نیا، علیرضا (۱۴۰۱)، *معناشناسی شناختی قرآن*، چاپ ۴، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- سهیلی، مهدی (۱۳۸۵)، *ضرب‌المثل‌های معروف ایران*، چ ۲، تهران، چاپخانه سعدی.
- طاهر، جمال، جمال طاهر (۲۰۱۰)، *موسوعة الأمثال العامية*، بی‌جا.
- عظیمی، صادق (۱۳۸۲)، *فرهنگ بیست هزار مثل و حکمت و اصطلاح*، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- محمدی آسیابادی، علی، صادقی و طاهری (۱۳۹۱)، «طرحواره حجمی و کاربرد آن در بیان تجارب عرفانی»، *مجله پژوهش‌های ادب عرفانی*، دوره ۶، شماره ۲، صفحه ۱۴۱-۱۶۲.
- معین، محمد (۱۳۶۳)، *فرهنگ فارسی*، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- ناجی، زید عدنان (۲۰۱۵)، *أقليات العراق في العهد المملوكي دراسة في الدور السياسي والبرلماني*، بیروت، دار الرافدین.
- یاقوت الحموی (۱۹۹۵)، *معجم البلدان*، چ ۲، بیروت، دار صادر.

Aitchison, J. (1988). Hodder and Stoughton, Translated by Mohammad Faiz, Tehran, negah. [in Persian].

- Al-Azzawi, A. (2020), *Al-Lugha and Logic - A Study in Al-Binna and Al-Tas'il*, Cairo, Dar Alam Al-Kutub al-Hadith. [In Arabic].
- Al-Hamawi, Y. (1995). *Ma'jam al-Boldan*, 2 th edition, Beirut, Dar Sadir. [In Arabic].
- Al-Himyari, N. (1999). *Shams al-'ulum*, 1 th edition, Damascus, dar al-fiker. [In Arabic].
- Azimi, S. (2003). *the culture of twenty thousand proverb wisdom and idioms*, Tehran, Ministry of Culture and Islamic Guidance [in Persian].
- Bustani, F. (1996). *Al-Munjid*, Translated by Reza Mahyar, 2th edition, Tehran, Eslami. [in Persian].
- Chomsky, N. (1998). *LANGUAGE & MIND*, Translated by Korsh Safavi, Tehran, hermes. [in Persian].
- Dabbāgh, A. (1956). *Mu'jam amthāl al-Mawṣil al-'āmmīyah*, Mawṣil, al-Maktabah al-'Arabīyah. [In Arabic].
- Dehkhoda, A. (2012). *Amsal o Hekam*, Tehran, University of Tehran. [in Persian].
- Dehkhoda, A. (2020). "Dehkhoda Dictionary Institute and International Persian Language", <https://dehkhoda.ut.ac.ir>.
- Farabi, E. I. (2003), *Diwan Al-Adab*, research by Ahmad Mukhtar Omar, Cairo, Dar al-Shaab. [In Arabic].
- Fatuhi, M. (2018). *Stylology: theories, approaches and methods*, Tehran, Sokhn. [in Persian].
- Ghaemini, A. (2022). *The Cognitive Semantics of the Qur'an*, 4 th edition, Tehran, Islamic Culture and Thought Research Institute Publishing Organization. [in Persian].
- Ibn Duraid. (1988). *Jamhara fi 'l-Lughat*. 1th edition, Beirut, Dar Al-Alam-For Millions. [In Arabic].
- Lakoff, G & Mark Johnson. (2018). *Metaphors we Live*, Translated by Hajar Agha Ebrahimi, 3 th edition, Tehran, nashre elmi. [in Persian].
- Mohammadi Asiabadi, A. Sadeghi & Taheri. (2012). "The Container Schema and its Usage in the Expression of Mystical Experiences", *Journal of Research on Mystical Literature (Guhar-i-Guyä)*, 6 (2), 141-162. [in Persian].
- Moin, M. (1985). *Moin Encyclopedic Dictionary*, Tehran, Amir Kabir Publishers. [in Persian].
- Naji, Z.A (2015), *The Minorities of Iraq in the Mamluk Era, a Study in the Al-Siyasi and Parliament*, Beirut, Dar al-Rafidin. [In Arabic].
- Paknezhad, M, Alkhales & Naghizadeh. (2017). "A Linguistic Study of Image Schemas in the Body of Proverbs in Northern Khuzestan in Dezfuli Dialectl", *Journal of Language Research (Zabanpazhuhi)*, 10 (24), 111-138. [in Persian].
- Rajab, I. (2011). "Social Denotations of Some Mosuli Expressions A Field Study in Mosul City". *Journal of derasat mosail*, 34, 61-94. [In Arabic].
- Sellhaim, R. (2002). *The collections of classical Arabic proverbs*, Translated by Ahmad Shafieiha, Tehran, University Publication Center. [in Persian].
- Soheili, M. (2006), *famous proverbs of Iran*, 2th edition, Tehran, Saadi Publishing House. [in Persian].
- Taher, J & Taher. (2010). *Encyclopedia of Proverbs*, n.p. [In Arabic].